

Aurelius Augustinus

GESCHRIFTEN OVER
HET HUWELIJK

HET GOEDE VAN HET HUWELIJK
DE HEILIGE MAAGDELIJKHEID
STAAT VAN ONTLEDIGING -
STAAT VAN GEBED: DE WEDUWSTAAT
HUWELIJK EN ECHTBREUK

vertaald en ingeleid door
Anne-Marijke Silvius-Janssen

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

HET GOEDE VAN
HET HUWELIJK

Inleiding

Heeft het nog zin een vertaling uit te geven van een werkje over het huwelijk dat bijna 1600 jaar geleden geschreven is? Temeer omdat het traktaatje van de H. Augustinus, dat hier voor u ligt, als een strijdschrift is ingebracht in een debat over het huwelijk, dat toender-tijd in de Kerk gevoerd werd. Men kan dus verwachten dat er tijdgebonden elementen in zitten. Men kan ook verwachten dat de leer van de Kerk over het huwelijk een ontwikkeling heeft doorgemaakt, en dat de Kerk niet meer in alle details van de huwelijksbeleving denkt op de wijze van de kerkleraar Augustinus.

De eerste reden waarom het zin heeft een zo oud werk opnieuw uit te geven is een historisch-wetenschappelijke. De H. Augustinus wordt graag “dé leraar van het huwelijk” genoemd. Hij heeft zijn lange vruchtbare leven als bisschop veel over het huwelijk geschreven, en erover gesproken in zijn preken. We hebben een vijftal werkjes van hem die speciaal over het huwelijk handelen.¹ Maar ook in zijn andere werken en in zijn brieven en preken komt het huwelijk vaak ter sprake. De bisschop van Hippo Regius heeft in zijn haast intuïtieve genialiteit een fundament gelegd waarop de theologie eeuwenlang heeft

¹ *De continentia* (De onthouding; geschreven in het jaar 395); *De bono coniugali* (401); *De bono viduitatis* (Het goede van de weduwstaat 414); *De nuptiis et concupiscentia* (Huwelijk en begeerte 419/21); *De coniugis adulterinis* (Trouw en ontrouw in het huwelijk 419/21).

voortgebouwd. De gedachten van deze grote denker zijn naar alle kanten uitgebouwd, vaak veel rigoureuzer dan hij ze zelf ooit geponeerd heeft. Bestaat het gevaar niet dat in de theologische handboeken slechts een geraamte zonder vlees en bloed overblijft van de gedachten van de levendige denker, die Augustinus is, waaruit de geest en de gloed verdwenen zijn, die men slechts kan proeven door de oorspronkelijke werken ter hand te nemen? Bovendien is Augustinus in zijn geschriften niet alleen theoloog, maar tevens de tactvolle, realistische zielenherder. Het kan best zijn dat de moderne lezer, wanneer hij teruggraaft naar het fundament van onze kerkelijke huwelijksmoraal, tot zijn verbazing ontdekt, dat het nog zo gaaf en stevig is, dat ook wij op onze beurt erop verder kunnen bouwen.

Waarom gaan wij tegenwoordig zo graag terug naar de oudchristelijke bronnen? Omdat we er een vurige Godgerichtheid in vinden en een gloedvolle spiritualiteit waaraan ook wij ons nog kunnen verwarmen. En daarmee komen we bij de tweede reden waarom het nog zin heeft werken over het huwelijk van Augustinus opnieuw uit te geven. Het is met name zijn spiritualiteit van het huwelijk, zijn toepassing van het mysterie van het mystieke huwelijk tussen Christus en zijn bruid, de Kerk, op alle gebieden van het huwelijksleven, zijn realistische kijk op de mens in diens getekend-zijn door de erfzonde – een kijk die echter niet pessimistisch is, omdat hij altijd tegelijk de vernieuwing in het vizier houdt, waartoe de mens door Gods verlossende genade kan komen – die inspirerend heeft gewerkt op de visie op het huwelijk van de vaders van het Tweede Vaticaans Concilie. Wij zijn

zo gemakkelijk geneigd in de grauwe vlakke van de menselijkheid te blijven steken. Wanneer we er door de dynamiek van zijn spiritualiteit toe komen onze logheid af te leggen en met hem de berg naar God te bestijgen, krijgen we een kleurrijk panorama geboden en zien we tot wat voor trappen van heiligheid we in het huwelijk geroepen kunnen worden. We moeten ons dan wel de moeite getroosten om hem rustig en meditatief te lezen. Wanneer we hem met een natte vinger puur op informatie lezen, zullen we hem al gauw teleurgesteld ter zijde leggen.

Augustinus schrijft levendig, al denkend en mediterend. Daarbij drukt hij zijn gedachten nu eens zeer genuanceerd uit, dan weer duidt hij een gedachte slechts summier aan. En dat alles in volzinnen die niet altijd regelmatig lopen. De vertaalster heeft zoveel mogelijk geprobeerd deze stijl van hem getrouw te zijn, omdat dat de enige weg leek om de fijne geleiding van de gedachte niet verloren te laten gaan. Ze is zich wel bewust dat zij daarmee enige eisen stelt aan de lezer en hem dwingt rustig en mediterend te lezen, evenals Augustinus zelf overigens, die schreef in een tijd, dat de mensen de kunst nog verstonen om te lezen.

De bisschop van Hippo Regius legt de nadruk op de geestelijke kanten van het huwelijksleven. Dit is goed te begrijpen, wanneer we bedenken dat hij zijn christenen in hun huwelijksleven wilde beschermen tegen de zedenverwildering en de erotiserende consumptieve mentaliteit die in die dagen alom heerste, een tijd van verwarring door de snelle neergang van het eens machtige Romeinse rijk en door de massale volksverhuizingen in de hele toenmalige bekende wereld. Hij wilde zijn christenen een stevig

Het goede van het huwelijk

Het huwelijk en het gezin zijn de cel van de samenleving

I.1. Omdat iedere mens een deel van het menselijk geslacht is en de mens van nature een sociaal wezen is en het vermogen tot vriendschap bezit als een groot en natuurlijk goed, daarom heeft God alle mensen uit één mens willen scheppen, opdat ze in hun gemeenschap niet alleen door de gelijkenis van het geslacht, maar ook door de band van de verwantschap zouden worden bijeengehouden. De eerste natuurlijke band binnen de menselijke gemeenschap is de band tussen man en vrouw. God heeft ook hen niet als losse individuen geschapen en als vreemden met elkaar verbonden, maar Hij heeft de een uit de ander geschapen, waarbij Hij juist de kracht van hun verbintenis markeerde door de zijde waaruit de vrouw genomen en gevormd is (Gen. 2,21-22). Want zij aan zij gaan degenen die samen hun weg gaan, hun ogen gericht op hetzelfde doel. Het gevolg is dat de continuïteit van de gemeenschap in de kinderen is gelegen, de enige eerbare vrucht, niet van de verbintenis tussen man en vrouw, maar van hun huwelijksgemeenschap. Want er zou tussen beide geslachten ook zonder een dergelijke één-wording een zekere vriendschappelijke en broederlijke band kunnen bestaan, waarbij de één de leiding neemt en de ander volgt.

Drie stellingen over de vruchtbaarheid van de mens in het geval dat hij niet gezondigd had

II.2. Het is nu niet noodzakelijk voor ons om te onderzoeken – laat staan een definitieve uitspraak te doen in deze kwestie – op welke wijze de eerste mensen, die God gezegend had met de woorden: “Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u en bevolkt de aarde” (Gen. 1,28), kinderen hadden kunnen krijgen, als ze niet gezondigd hadden. Want door te zondigen hebben hun lichamen het doodslot verdiend, en er kan geen huwelijksgemeenschap bestaan tenzij tussen sterfelijke lichamen. Er bestaan immers vele uiteenlopende meningen hierover; en als men wil onderzoeken welke van die meningen het meest overeenstemt met de waarheid van de H. Schrift, zou dat een uitgebreid onderzoek vergen. Men zou moeten onderzoeken of zij, als zij niet gezondigd hadden, zonder de omhelzing van het samenkomen op een andere manier kinderen hadden kunnen krijgen door de genadegave van de almachtige Schepper, die henzelf zonder ouders heeft kunnen scheppen, die het lichaam van Christus in de schoot van een maagd heeft kunnen vormen, en die – om me nu speciaal tot de ongelovigen te richten – de bijen kroost heeft kunnen geven zonder dat ze paren. Of moet men ervan uitgaan dat in Genesis vele dingen op mystieke en figuurlijke wijze zijn gezegd? Dan zou de Schriftregel: “Bevolkt de aarde en heerst over haar” (Gen. 1,28) anders verstaan moeten worden, in de zin namelijk dat door de volheid en volmaaktheid van leven en macht ook de aanwas en vermenigvuldiging, uitgedrukt in het gezegde: “Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u” wordt verstaan

De heilige maagdelijkheid

De maagdelijkheid tegenover het huwelijk in de oudtestamentische tijd en tegenover het huwelijk in de christelijke tijd. Afbakening van het onderwerp van het geschrift

I.1. Onlangs hebben we een boek “Het goede van het huwelijk” gepubliceerd. Daarin hebben we ook de maagden van Christus met aandrang vermaand om niet vanwege de verhevenheid van de grotere gave die zij van Godswegen ontvangen hebben, de vaders en moeders van het volk Gods¹ in vergelijking met henzelf te minachten. Deze mensen die de apostel aanprijst als de edele olijfboom opdat de erop geënte wilde olijf niet overmoedig wordt (cf. Rom. 11,16-24), hebben immers Christus die komen zou, ook door het verwekken van kinderen gediend. Laten de maagden niet denken dat de verdienste van deze vaders en moeders geringer is, omdat naar goddelijk recht de onthouding boven het huwelijksleven en de godgewijde maagdelijkheid boven het huwelijk gesteld wordt. In hen werd immers het toekomstige voorbereid en ter wereld gebracht, dat wij nu op wonderlijke en doeltreffende wijze zijn vervulling zien vinden; ook hun huwe-

¹ De patriarchen en de heilige vrouwen uit de oudtestamentische tijd, de stamouders van het joodse volk.

lijksleven had profetische betekenis, zodat – niet naar de wijze van menselijke verlangens en vreugden, maar naar het onpeilbare raadsbesluit van God – bij sommigen van hen de vruchtbaarheid verdiende geëerd te worden, bij anderen zelfs de onvruchtbaarheid verdiende vruchtbaar gemaakt te worden.

In onze tijd daarentegen moeten we degenen tot wie gezegd is: “Als zij zich niet kunnen beheersen, laten zij dan trouwen” (1 Kor. 7,9), veeleer troosten dan geestdriftig maken voor het huwelijk. Degenen echter tot wie gezegd is: “Wie bij machte is het te begrijpen, hij begrijpe het!” (Mt. 19,12), moeten we geestdriftig maken opdat zij niet afgeschrikt worden, en moeten we afschrikken opdat zij zich niet verheffen. We moeten daarom de maagdelijkheid niet alleen aanprijzen opdat zij bemind wordt, maar we moeten ook vermanend optreden jegens haar opdat zij niet opgeblazen maakt.

Maria, de Kerk en de maagdelijkheid

II.2. Dat is het wat we met dit traktaat beogen. Moge Christus ons erbij helpen, de zoon van de Maagd en bruidegom van de maagden, Hij die naar het lichaam uit een maagdelijke schoot geboren is, en naar de geest in een maagdelijk huwelijk verbonden is.

De Kerk in haar geheel is als maagd verloofd met de éne man, Christus, zoals de apostel zegt (cf. 2 Kor. 11,2). Hoe grote eer zijn dan haar ledematen wel niet waardig die, wat de hele Kerk in haar geloof bewaart, ook nog in hun vlees bewaren? De Kerk volgt hierin de moeder van haar man en haar heer na. Want ook de Kerk is tege-

STAAT VAN ONTLEDIGING
STAAT VAN GEBED

De brief aan Proba
over het gebed
en

Het goede van
de weduwstaat

Brief 130

Augustinus, bisschop, dienaar van Christus en van de dienaren van Christus, laat Proba, godvruchtige dienaar van God, hartelijk groeten in de Heer der heren.

Het voortdurend gebed is hét werk van de weduwstaat

I.1. U had mij verzocht en ik had u beloofd om u iets over het gebed te schrijven. Hier dacht ik weer aan, nu Degene tot wie wij bidden zo goed is mij de tijd en de gelegenheid hiertoe te schenken. Ik mag niet langer dralen deze schuld van mij te kwijten en u in de liefde van Christus van dienst te zijn in uw toeleg op het gebed.

Ik kan niet onder woorden brengen hoeveel plezier me alleen al uw verzoek gedaan heeft, waaruit mij namelijk duidelijk geworden is hoeveel zorg u een zo belangrijke zaak toedraagt. Bestaat er immers wel een gewichtiger werk voor de weduwstaat, waartoe u behoort, dan dag en nacht te volharden in voortdurend gebed? De apostel spoort hiertoe aan met de woorden: “Wie werkelijk weduwe is en alleen staat, houdt haar hoop op de Heer gevestigd en volhardt in voortdurend gebed, dag en nacht” (1 Tim. 5,5).

Het kan verwonderlijk lijken dat de zorg voor het gebed uw hart in beslag genomen heeft en het helemaal voor zich heeft opgeëist, omdat u namelijk naar de be-grippen van deze wereld vooraanstaand bent, rijk en

moeder van een zo grote familie,¹ en dientengevolge wel weduwe, maar toch niet alleenstaand. Maar nee, u bent zo verstandig te begrijpen dat in deze wereld en in dit leven hier geen enkele ziel in zekerheid kan zijn.

De mens die beseft dat het aardse nooit zekerheid bieden kan, stelt zijn hoop op God

2. Daarom doet Degene die u deze gedachte heeft ingegeven, stellig aan u wat Hij zijn leerlingen – o wonder – in zijn overgrote barmhartigheid beloofd heeft, toen dezen niet omwille van zichzelf, maar omwille van het hele mensdom bedroefd waren en eraan wanhoopten of wel iemand gered kon worden. Zij hadden namelijk van Hem te horen gekregen dat het voor een kameel gemakkelijker is door het oog van een naald te gaan dan voor een rijke in het Rijk der hemelen te komen. Hij gaf hun toen het beloftevolle antwoord, dat voor God gemakkelijk is wat voor de mensen onmogelijk is (Mt. 19,24-26; Lc. 18,25-27).

Degene dus voor wie het gemakkelijk is dat ook een rijke in het Rijk der hemelen binnengaat, heeft u ertoe geïnspireerd vol liefde zorg te dragen voor het hoe en wat van uw gebed, en u hebt gemeend mij daarover te moeten raadplegen. Toen Hij nog hier op aarde in het vlees was, heeft Hij immers Zacheüs, die rijk was, in het Rijk der hemelen binnengelaten (cf. Lc. 19,1-10), en later, na zijn glorievolle verrijzenis en hemelvaart, heeft Hij vele rijken, na hun de Heilige Geest geschonken te hebben,

¹ *Familia* - niet alleen de familie, maar ook het dienstpersoneel van een huis; *mater familiae* - de vrouw des huizes.

HUWELIJK EN ECHTBREUK

Inleiding

Heeft het zin een werk over de onontbindbaarheid van het huwelijk uit de vijfde eeuw na Christus uit te geven? Wij, 21e eeuwers, plukken steeds meer de wrange vruchten van onze permissiviteit op het vlak van huwelijk en gezin, voor de welke nauwelijks nog een gezond leven mogelijk is. Het kan geen kwaad dat wij, christenen, ons herbronnen aan een tijd, waarin het christendom nog bruiste van jonge frisheid.

De tijd, waarin Augustinus zijn werk schreef, is in zekere zin ver af van de onze, maar het was ook een tijd – evenals de onze – waarin de christenen zich moesten poneren in een wereld die heel anders dacht dan het evangelie en die – evenals de onze – sterk geërotiseerd was. Hertrouwen na een officiële echtscheiding was in het Romeinse Rijk een doodgewone zaak. Wel was het zo, dat de ongelijkheid van man en vrouw op het gebied van vreemdgaan en scheiding groot was. Mannen konden zich haast alles permitteren, behalve dat ze niet met een andere getrouwde vrouw mochten gaan, en de vrouwen slikten dat alles van hun echtgenoot. Vrouwen daarentegen konden zich niets permitteren op dat gebied. Deze mentaliteit kleefde ook christenen aan.

In deze context komt Augustinus ten tonele. Hij is een vurige bekeerling, die vóór zijn bekering zelf vijftien jaar met een vrouw heeft samengeleefd en ook een zoon van haar had. Hij heeft veel over het huwelijk, het sacra-

mentele karakter ervan en de onontbindbaarheid ervan nagedacht. Hij schrijft er geregeld over in zijn werken en brengt het in zijn preken veel ter sprake. Hij hamert voortdurend op de gelijkheid van man en vrouw op seksueel gebied en wordt niet moe de gehuwden op hun radicale verantwoordelijkheid voor elkaar te wijzen. Hij spreekt ook vaak over de deugd van onthouding voor gehuwden, iedere vorm van onthouding, de gedwongen onthouding bij zwangerschap of ziekte of afwezigheid, de onthouding ter wille van het gebed of de voorbereiding op liturgische feesten, tot de gezamenlijk verkozen algehele onthouding toe op rijpere leeftijd. Dit klinkt ons vreemd in de oren. De reden dat Augustinus dit doet, is niet verachting voor het lichamelijke, maar het weten dat onthouding de weg is om de ongeregeldheid van de seksuele begeerte te leren beheersen en te leren ordenen. Maar het belangrijkste is dat hij de blik van de gehuwden weg wil richten van het al te aardse, dat voorbij gaat, naar het blijvende, naar de gezamenlijke liefdesgemeenschap in God.

Maar de bisschop van Hippo Regius spreekt niet alleen fragmentarisch over de onontbindbaarheid van het huwelijk in vele van zijn werken, hij heeft ook de moed gehad een volledig werk aan dit onderwerp te wijden, te weten *De coniugiis adulterinis* - overspelige relaties. Dit werk is uniek in de christelijke oudheid! Er is niemand anders behalve hij, die dit aangedurfd heeft. Deze uniekheid is ook een belangrijke reden dit werk in het Nederlands te vertalen en uit te geven. Bij mijn weten bestaat er geen andere Nederlandse vertaling van.

Augustinus, de scherpe dialecticus en grondige Bijbelkenner, brengt alle teksten uit het evangelie en uit